

OK. 241

ZB
735

AD

CAROLI GEHLERI
MEMORIAM

(2)

DIE X. DEC. MDCCLXXXIII.

IN GYMNASIO RECOLENDAM

INVITAT

JOANNES FRIDERICVS NEVMANNVS

GYMN. CONR.

Prolusio habet alteram partem & postremam
narrationis

de Jo. Avg. ERNESTIO ejusque meritis, cum in humanitatis litteras,
tum in earum in scholis disciplinam.

GORLICII, EX OFFICINA FICKELSCHERERIANA.

K. 240.

1735

HÆC

Quæ breviter univerſeque diximus de elegantioris doctrinæ fatiſ inde a diſciplinæ Philippiæ & Camerariæ interitu uſque ad illius in ſcholas-reſtitutum. per Geſnerum atque Erneſtium, ea ſi quis ſingularim accuratèque voluerit cogitare, facile reperiet, tria potiſſimum fuiſſe ſcholarum incommoda, quæ bonarum litterarum ſtudium vel retardarent, vel earum doctrinam redderent jejunam & ſterilem: Ex quibus primum erat in ipſorum hominum de græcis latinisque litteris opinione & iudicio, alterum in diſciplinæ ratione & forma, tertium in apparatu librorum parum idoneo, atque in liberalioris doctrinæ exemplorum inopia. In quibus quidem removendis quoniam Erneſtii opera imprimis verſata eſt, ejuſque adeo merita in humanitatis litteras rectè cenſentur hoc triplici rei ſcholæſticæ beneficio & munere; de ſingulis pauca dicemus, quo facilius rei deinceps ex hac eorum comparatione intelligi poſſit, quantum hæc ætas debeat Erneſtio in hoc litterarum genere.

Illam igitur ſuperiori ætate, qui rei ſcholæſticæ conſultum cuperent, ſolebant ii quidem vehementer commendare veterum Græcorum & Romanorum libros, iſdemque quodammodo tractandis tantum non omnem abſolvere in ſcholis doctrinam. Sed cum eo tempore jam unis illis ſuperioribus, quas dicebant, facultatibus omnis tribueretur eruditionis laus & gloria, raraque extarent elegantioris doctrinæ exempla. eaque ipſa iudicarentur magis ex aliqua vanæ polyhiſtorias & antiquitatis affectatione, quam e juſto rerum pretio & uſu; accidit paulatim, ut hæc græcarum latinarumque litterarum ſtudia his ipſiſ curriculum ſcholæſticæ ſubſidiis coercerentur, eſſentque & haberentur ignobili loco vel inſtrumenti cujuſdam ad illam academicam eruditionem neceſſarii, vel ſupellectilii in reliqua vita ſpecioſæ magis, quam utilis. Eam igitur fatiſ exiguæ utilitatis opinionem ſecuti, qui tum debebant in ſcholis, gnæviter in hæc litteras incumbere: nec ego auſim negare, hæc ſtudia quodammodo profuiſſe illis temporibus, cum ad illud in academiis diſcendi conſilium, tum ad aliquam doctrinæ laudem & opinionem, eamque ex ſæculi genio iudicandam. Nam qui nobis pueris exiſtimabantur bene olim verſari eſſe in ſcholis & ſevera lege profeciſſe, ii retinuerant illam qualemcunque græcitatii & latinitatii noticiam, ſolebantque iactare in ſermone & ſcriptis multa veterum proverbii & ſententii, recitare vel poetarum verſus, vel ipſi etiam ex ingenio pangere ſuos & componere. Sed cum hæc ratio paulatim poſtea exoleviſſet, ante hoſ quinquaginta fere annos, longeque alia exorta eſſet omnium rerum totiuſque eruditionii forma & facies; tum facile apparuit, quam parum ei iam conveniret iſta opinio de legendis græcis latinisque ſcriptoribus ejuſque lectionii utilitate: iudicatumque eſt a multis, qui tum ſapere exiſtimarentur, iſtoſ ſcriptoreſ aut ejici-

ejjiciendos esse e scholis, aut si sint retinendi, aliud iis statuendum pretium aliamque ex iis petendam utilitatem.

Atque hoc illius græcitatibus & latinitatis tædium augebat etiam ipsa doctrinæ forma, quatenus ea pertinebat ad scriptores interpretandos. Nam qui tum eos adolescentulis prælegebant in scholis magistri, primum in ipso librorum delectu non fere respiciebant discipulorum ætatem & discendi progressum, secuti magis auctoritatem majorum aut suam de aliquo scriptore iudicium, quam solliciti de eo, quod maxime conveniret huic ætati: ut, si quis forte præceptor adamasset Tacitum, is legendus esset discipulis per omnes annos, quibus illo uterentur magistro. Deinde hæc ipsa lectio solebat immorari admodum paucis & parvis scriptorum particulis, cum v. c. uni Terentii Andriæ, aut Cæsaris apud Suetonium vitæ, singula triennia & quadriennia impertirentur. E græcis autem, præter Hesiodi quædam, Plutarchi libellum aureum & aliquot Iſocratis orationes, reliqua fere ignorabantur. In scriptorum interpretatione, qui tum habebantur eruditissimi scholarum magistri, ad explicandum aliquod vocabulum solebant afferre propemodum omnes linguæ thesauros atque effundere, aut unius illustrandi ritus causa omnem perveſtigare antiquitatem. Fuerunt etiam, iique rerum magis curiosi, qui Cornelium Nepotem & Tacitum notis obruerent & meditationibus moribus & politicis. Nam reliqua magistrorum turba vulgaris, neglectis rebus ipsis, hærebat in verbis misere vendendis adeoque male intellectis, in formulis dicendi undique colligendis, iisdemque in imitationibus & chriis utcumque consarciendis. Vera scriptorum interpretatio grammatica & rhetorica, quæ, quid dicatur & quomodo, ostendit & hac ratione ingenia format ad veram eloquentiam, ea fere ignorabatur illis temporibus.

Sed, qui nos hodie illius ætatis errores facile agnoscimus & ineptias in hoc genere, cum aliis in rebus & virtutibus simus multo inferiores deterioresque patribus nostris & majoribus, diligenter nobis caveamus necesse est ab eo petulantia pruritu, quo hæc cultior ætas sæpe fertur ad exagitandas fugillandasque præcorum hominum miserias. Nam, si verum dicere volumus, fateamur necesse est, istius tam miseræ doctrinæ scholasticæ culpam illis temporibus fuisse non tam in ipsis scholarum magistris, (in quibus passim multi erant satis boni & sollertes, docti etiam pro captu illius ætatis, prohi certe & religiosi) quam in inopia melioris doctrinæ apparatus h. e. bonorum librorum saniorisque doctrinæ exemplorum.

Etsi enim, ut de Lexicis primum dicam, Calepino iam obsoleto & vermicibus blattisque relicto, extaret ante Gesnerum Fabri thesaurus a Buchnero & Cella-

Cellario auctus, tamen, cum hæc interpretandi recteque dicendi arminicula non profint nisi iis, qui sciant iis recte uti, h. e. ad eam rationem formati; ne hæc quidem parte multum proficiebatur, plurimique malebant pendere a vulgaribus vocabulariis, quam illinc auxilium petere. Commentatores autem quales tum fuerint inde ab Hartnaccio usque ad Junckerum & Gottschlingium, quis est qui nesciat, cum Farnabiis etiam, Bondiis & Minelliis jure quodam tribueretur aliquid laudis? Quos tamen facile vincebat Cellarius noster, de quo supra diximus. Nam quæ illa ætate extabant iam apud externos de hoc litterarum genere merita Anglorum, Francogallorum, Batavorum imprimis, ut Perizonii, Gronoviorum, Burmanni, Grævii nostri & Cortii, ea vel nondum satis cognita erant nostris, vel sic erant comparata, ut, rebus ipsis neglectis, unice continerentur immodica verborum crisi & lectiois varietate iudicium expectante, vel denique ipsos scriptores onerabant tam immensa variæ eruditionis congerie (*), ut iudicio opus esset ad deligendum acuto & diuturno harum rerum usu subactio.

Præterea sic semper accidisse videmus, etiam in aliis artibus & litteris, iisque instrumentorum subsidiorumque farragine non plane destitutis, ut diu hærerent in primordiis, incertæque vagarentur potius quam progredierentur, donec extitisset magnum aliquod ingenium, quod viam muniret & commonstraret, & signo sublato, exemplum ceteris præiret: Veluti in musicis, quorum ars ante Matthesonium & Telemannum vix habuit quenquam harmoniæ artificem satis probabilem, postea mire exulta fuit habuitque suos Bachios, Haffios, Graunios, aliosque in suo genere claros & principes, Eandem etiam fortunam expertæ sunt humanitatis literæ earumque in scholis tradendarum ratio & forma liberalior. Cujus quidem etsi iam ante Gesnerum, vel prima ejus ætate, extaret in Francogallia exemplum haud spernendum in Caroli Rollini præceptis de juvenili institutione (manière d'enseigner & d'étudier les belles lettres;) eo tamen non prius usi sunt nostri (**), quam cum meliora jam edocti essent: ut illis duumviris nostratibus omnis restituendæ elegantioris doctrinæ scholasticæ laus relinquatur.

Sed quoniam de unius Ernestii meritis in hoc litterarum genus omnis hæc oratio nobis instituta est; quæ dicenda restant, ea jam hoc triplici meritum genere ita comprehendemus, ut singula quæque referantur ad illa, quæ diximus, prius-

(*) E. g. in editionibus cum notis variorum.

(**) ROLLINUM tamen, etsi hominem nunquam vidisset, in ejus scriptis cognitum mire adamavit eo tempore & præceptorem coluit FRIDERICVS MAGNVS, cum juvenili esset ætate. Quem amorem etiam testatus est litteris ad eum datis multis, quæ ante aliquot annos fuerunt editæ una cum Rollini ad Regem litteris.

priorum temporum incommoda scholastica. Is igitur primum restituit verum rectumque sensum de humanitatis litteris earumque utilitate, & demonstravit, quid potissimum discendum sit e scriptoribus græcis & latinis, deinde, quomodo id fieri possit, qua via & ratione, ostendit doctrinæ exemplo & scriptis, & denique præsiidiis monumentisque parandis effecit, ne hæc liberalior doctrina unquam posthac prorius interire possit.

Illam igitur superioris ætatis opinionem humilem abjectamque de humanitatis litteris & studiis puerili tantum ætati destinatis, & ad stilum, nescio quem, discendum, aut ad antiquorum rituum noticiam acquirendam aliaque similia comparatis, Ernestius primum aggressus est anno hujus seculi sexto & trigesimo, cum Gesnerus jam abiisset Gottingam ante aliquot annos: nec eam opinionem infirmavit tantum sed plane etiam sustulit in illa nobili & laudatissima epistola ad Stiglicium, primæ operum Ciceronis editioni præfixa: qua in hoc quidem genere nihil unquam prolatum est præstantius, quamque omnis adeo posteritas reverebitur tanquam artis ingeniique documentum, in quo felicissime elaboraverit Ernestius, & quid præstare possit ostenderit.

Neque vero non movebantur homines illa disputatione, opportunissime & loco & tempore prolata, quod tum novus quidam vigor occupaverat hominum animos, vel e studio philosophiæ Wolffianæ ortus vel ex patriæ linguæ cultu. Tum igitur primum cœpit pudori esse, hæc humanitatis studia contemnere, & humiliter judicare de scriptoribus græcis & latinis, quos ille tam fidenter & præclare laudavit, ostenderitque esse omnis veræ solidæque doctrinæ fontes & veræ eloquentiæ magistros. Placuit deinde multis, qui dariores videbantur ad hæc studia, nec ipsi jam poterant ea gustare sensu suo, his igitur placuit, aut silentio transmittere hujusmodi laudes, aut honoris causa simulare aliquem elegantioris doctrinæ amorem. Interim e juvenibus academicis initio pauci, vix ultra sex septemve, in schola Thomana audierant eum interpretantem Xenophontea quædam, & e poetis græcis nonnulla; plures tamen subinde, alii alia, donec medio jam hoc seculo disciplina Ernestiana ita celebraretur, ut pudori nunc esset iterum, illius ignarum haberi atque expertem. Et cum ea celeriter disseminaretur per omnes terrarum regiones a magno discipulorum numero, cum e cœtu Thomanorum, tum e juvenibus academicis, qui jam bonas litteras docerent in scholis; Ernestius hoc tulit virtutis & doctrinæ præmium, ut haberetur vindex & stator humaniorum litterarum, quas a contemtu liberatas in pristinum honorem restituisset. Quæ meritorum laus ei tributa est consensu omnium, multo ante ejus ex illa schola discessum, quem demum fecit anno seculi undevigesimo, tertio post anno, quam ceperat summos in Theologia honores.

Sed hæc animorum conversio, etsi passim in multis orta erat ex aliquo auctoritatis iudicio, confirmabatur tamen ipso sensu atque experientia eorum, qui Ernestianæ disciplinæ rationem penitus cognoverant. Atque hujus disciplinæ formam quodammodo nunc adumbrare conabimur. Primum de elementis linguarum tradendis, etsi non fere soleret præcipere, tamen, si quando in sermone ad ea devenerat, idem fere sentiebat cum Gesnero, nisi quod paulo acrius urgeret regulas vulgares & vocabulorum formas cognoscendas, ita tamen, ut lectioni tribueret plurimum, nec putaret aliter hanc notitiam cum fructu comparari posse & firmari: ut v. c. participiorum usus, discrimen conjunctionum ut & quod, ratio accusativi cum infinitivo & alia hujuscemodi facillime perciperentur perpetuo lectionis observationisque usu. Exercitationes syntacticas non improbat, quatenus eæ pertineant ad disciplinam usus conjunctionum que sint cum versionibus, quibus tribuendum sit plurimum. Nam illam latine scribendi facultatem, quam antea dicebant stilum, putabat vel nondum esse hujus ætatis, vel, quæ diligenter & sedulo tractanda sit in scholis, eam non locum habere sine copia, quæ paranda sit lectione multa, beneque instituta & moderata, ad quam propterea formanda sint ingenia. Sed hæc jam nota sunt omnibus, nec tam disciplinæ Ernestianæ præcepta, quam ejus effecta ex institutis eorum, qui puerili in scholis ætati rectius consultum vellent, quam ipsis olim usu venisset. De lectione igitur veterum scriptorum eorumque interpretatione dicendum erit imprimis, cum in ea sit hujus disciplinæ summa.

Ad hanc autem dicebat formandos esse discipulos & quasi iniciandos aliqua rerum ipsarum h. e. historiæ, antiquitatis, temporum locorumque descriptionis & mythologiæ notitia: quæ parari possit, vel his rebus proprie separatimque tradendis, vel adhibitis & substratis scriptoribus græcis & latinis iis, qui illarum brevem & succinctam enarrationem comprehendant, ad cujus tenorem a magistro reliqua vel illustrari vel suppleri possint. Quæ ratio primum habitura sit hoc commodi, ut servetur aliqua discendi legendique progressio, nec ea, ut antea fere fieri solebat, in scriptorum delectu vagetur inconstans atque incerta: deinde ut ipsa oratorum, poetarum & historicorum lectio celerius procedat, & si forte hæreat in aliquo loco aut re singulari, facili negotio & brevi illustratione possit expediri: nec opus sit omnibus locis, ubi vel verbo alluditur ad aliquem ritum aut fabulam, vel injicitur mentio hominum illustrium, digredi ad singula historiarum & antiquitatum capita, & tandem longis ambagibus inde reverti. Quo quidem res in scriptoribus explicandi labore & modo parum aut nihil proficitur. Nam quæ hujus generis sunt propædevmata, ea nunquam recte dicuntur, nisi percipiantur uno quasi tenore: & illa frustula antiquitatis & historiarum

riarum discrepta p̄ne citius quam dixeris effluunt ex animis, adeoque semper & ubique reperuntur sine fructu & cum magna temporis jactura. Eam ob causam si forte Ciceronis Tusculanæ aut alia ejus philosophica tractentur, prius cognoscenda erit historia philosophica, quatenus quidem ea pertinet ad Ciceronis libros interpretandos. Atque hanc rationem hodie sequuntur multi in scholis & libellis etiam solent juvare separatim ad id consilium editis, qualem nuper admodum dedit aliquis (*) de hoc ipso argumento: & sane quicquid hodie extat boni & commode parati ad tradenda illa propædvmata, id omne profectum est ex disciplina Ernestii, effecitque, ut magistri & discipuli facile jam possint carere illis notis & scriptorum veterum illustrationibus historicis, antiquariis & mythologicis.

Interpretationem primo volebat esse grammaticam h. e. quæ traderet verum rectumque verborum sensum, non vulgari modo utcumque prolatum, verbum e verbo reddendo, sed accurate & presse, habita ratione usus linguæ, vulgaris etiam & tropici, quo neglecto de sensu nunquam recte possit constare. Quanquam in hac parte interpretationis non fere solet esse adeo magna difficultas, ut intelligas, quid sit dictum. Illa pars, quæ pertinet ad artem rhetoricam, ut intelligatur quomodo sit dictum, quam recte & bene, longe major est & utilissima. Hac interpretatio rhetorica una est, quæ possit efficere, ut vera utilitas e lectione veterum scriptorum percipiatur, h. e. ut discipuli cognoscant indolem veræ eloquentiæ & ejus petendæ viam. Quam interpretationem qui negligunt, & in scriptoribus græcis latinisque uti solent illo vertendi exponendique opere vulgari & perfunctorio, si nihil agunt, quod sit operæ pretium, quantumvis laudent scriptoris orationem, & subinde etiam exclamando affirmant, eam esse elegantissimam. Namque hæc ipsa elegantia, hoc scriptoris artificium aperiendum erat & demonstrandum. Cujus quidem rei quæ vis & ratio sit Ernestius docuit, cum in præceptis rhetoricis, hoc ipso consilio editis & propterea ad veterum rationem, Ciceronis imprimis & Quintiliani, comparatis, tum alibi multis in locis, & vero etiam confirmavit ipso disciplinae usu & exemplo. Eam igitur hodie sequuntur in scholis magistri idonei & intelligentes in explicandis scriptoribus, ut discipulis ostendant primo inventionis artem & fontes, deinde exornationis ubertatem & copiam ad ipsa præcepta rhetorica referentes singula quæque. (**)

(*) Historia philosophica, Ciceronis verbis concinnata ad ejus scripta illustranda.
 (***) Totam hanc disciplinæ rationem ex arte nuper ostendit & magnopere commendavit FRIDERICVS MAGNVS in sermone cum MERIANO & MEIEROTTO-NE humanior. litter. in Gymn. Berolin. Professore. Cujus sermonis extat relatio in *N. N. Winckelmanns Bibliothek für Denker und Männer von Geschmack*. I. Band II. St. p. 183. quem locum ibi legisse neminem penitebit.

76735 II QK X 2916852

puli non solum alliciantur ad legendum, sed ut ipsi etiam cum fructu legere possint & judicare, adeoque copiam rerum verborumque sibi comparare ad scribendum dicendumque utilissimam. Quae via comparandae copiae ubi negligitur, aut ea alio modo quaeritur, tum nihil unquam ad eloquentiam proficitur.

Tertium jam restat Ernestii meritorum genus in humanitatis studia & omnem disciplinam scholasticam, quod erat in praesidorum doctrinaeque apparatus & exempli monamento, non huic solum aetati utilissimo, sed omni etiam, qua futura est, posteritati profuturo. Quo primum referenda sunt scripta ejus pleraque de bonarum litterarum studiis in universum & de singulis elegantioris doctrinae partibus & locis, in libellis scholasticis & academicis edita & postea in opusculorum collectionibus, philologica imprimis & oratoria, ab eo ipso loco ponenda erat, illa clavis Ciceroniana, quae quantum proficit ad Ciceronis scripta intelligenda & ad omnem omnino interpretationem, sciunt omnes qui ea utuntur. Restat unum genus meritorum idque longe maximum & humanioribus litteris saluberrimum, quod est in optimorum scriptorum editionibus & in liberalioris utiliorisque artis criticae exemplo. Quo etiam non dubitem referre Fabricianae bibliothecae opus auctum atque emendatum. Sed in hoc studiorum genere etsi praclare meritis sit de Homero, de Polybio, Callimacho, de Xenophonte etiam, & e latinis scriptoribus de Suetonio, de Tacito aliisque; imprimis tamen ejus opera & praestantissimi ingenii vis constitit atque enituit in Cicerone: In cujus scriptis ad ipsius Tullii mentem propria & liberalissima crisi felicissime constituendis superavit omnia superiorum criticorum merita. Atque eam operam Ciceroni praestare poterat Ernestius, ipsi Ciceroni simillimus in dicendo; cujus scripta, si quo casu periissent, ea, opinor, Ernestius facili negotio potuerit restituere.

Solennia Gehleriana crastino die, qui erit X. Dec. celebrabuntur in Gymnasio hora IX, in auditorio primi ordinis orationibus habendis, cum a me ipso, tum a tribus adolescentulis chori Symphon. sodalibus, quorum nomina hic sunt posita:

GOTTLIEB POSSELT, Biesniz.

JO. GOTTLLOB SCHOENFELDER, Kemlitz.

GODOFREDVS BERGER, Leopoldshayn.

Ad eas orationes audiendas ut SENATVS AMPLISS. CETERIQVE REI SCHOLASTICAE FAVTORES frequentes velint convenire, omni, qua par est, observantia oro rogoque.

P. P. d. IX. Dec. 1783.

1018

